राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग
सिंहदरबार, काठमाडौं

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारहरुलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानका आधार सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई गरिएको सिफारिस

सिफारिस मितिः २०८०/१२/२५ गते, आइतवार

१. पृष्ठभूमि

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकार गरी तीन तहको रहेको छ। नेपालको संविधानमा तीनै तहका सरकारका बीचमा राज्यशक्तिको बाँडफाँट गरिएको छ। तहगत सरकार बीचको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने व्यवस्था संविधानले नै सुनिश्चित गरेको छ। तीन तह बीचको सहकारिताको एउटा महत्वपूर्ण अवयवको रूपमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण रहेको छ। सङ्घीय प्रणालीलाई गतिशील बनाउने कार्य वित्तीय सङ्घीयताले गर्दछ र यसको सबैभन्दा महत्वपूर्ण कडीको रुपमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण रहेको हुन्छ। अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत सङ्घीय संरचना भएका मुलुकहरूमा विशिष्ट राष्ट्रिय उद्देश्य प्राप्तिका साथै बहुतहगत सरकारहरू बीचमा नीतिगत समन्वय कायम गर्न र सार्वजनिक सेवाको मानक तथा गुणस्तर हासिल गर्न सङ्घीय सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई शर्त सहितको वित्तीय अनुदान उपलब्ध गराउने अभ्यास रहेको पाइन्छ।

प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा रहेको पूर्वाधारको न्यूनतालाई पूर्ति गर्ने एवं राष्ट्रिय नीति र कार्यक्रम तथा मानकको प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा कार्यान्वयन गर्ने र प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको वित्तीय स्वायत्तता कायम गरी यी दुई पक्ष बीचमा सन्तुलन कायम गर्ने विषय आफैमा महत्वपूर्ण रहेको छ। अतः वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदान बीच सन्तुलन कायम गरी प्रदेश वा स्थानीय सरकारको कार्यगत स्वायत्ततालाई अक्षुण्ण राख्ने चुनौतीपूर्ण रहेको छ। सङ्घीय शासन प्रणालीको लामो अनुभव भएका मुलुकहरू समेत अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापनका यस्ता समस्याबाट पूर्ण रूपमा मुक्त भएको पाइँदैन। नेपालको सन्दर्भमा पनि सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने संवैधानिक र कानुनी व्यवस्था रहेको छ। त्यसरी सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा एकातर्फ अनुदान वितरणमा समन्यायिकता होस् र अर्कोतर्फ प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको स्वायत्ततालाई पनि अक्षुण्ण राख्न सकियोस् भन्ने हेतुले नै सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने र ती आधारहरू कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुने व्यवस्था नेपालको संविधान र अन्य प्रचलित ऐनहरू समेतमा गरिएको छ। सोही व्यवस्थाबमोजिम आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको आधार यस आयोगबाट तयार गरी नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गरिएको छ।

२. कानुनी व्यवस्था

क. नेपालको संविधान

नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदान सम्बन्धमा नेपालको संविधानमा देहायका व्यवस्थाहरू रहेका छन्:

- धारा ६० को उपधारा (३) - प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुनेछ।
- धारा ६० को उपधारा (६) - नेपाल सरकारले सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदान गर्ने सशर्त अनुदान, समपूरक अनुदान वा अन्य प्रयोजनका लागि दिने विशेष अनुदान वितरण सम्बन्धी व्यवस्था सङ्घीय कानुन बमोजिम हुनेछ।
- धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) - राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम, मानक, पूर्वाधारको अवस्था अनुसार प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी आधार तयार गर्ने काम, कर्तव्य र अधिकार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हुनेछ।

ख. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (१) देहाय (घ) मा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई दिने अनुदान सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने काम, कर्तव्य र अधिकार यस आयोगको हुने व्यवस्था रहेको छ।

सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (२) मा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई र प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रचलित कानुन बमोजिम उपलब्ध गराउने सशर्त अनुदानका सम्बन्धमा नेपाल सरकार तथा प्रदेशलाई सिफारिस गर्दा आयोगले संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) र सोही ऐनको दफा १६ को उपदफा (१) मा उल्लिखित विषयहरूलाई आधार लिई गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। उक्त उपदफा (१) मा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई र प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रचलित कानुन बमोजिम उपलब्ध गराउने वित्तीय समानीकरण अनुदानका सम्बन्धमा नेपाल सरकार तथा प्रदेशलाई सिफारिस गर्दा आयोगले देहायका आधार लिई सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ:

(क) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता मानव विकास सूचकाङ्क,
(ख) अन्य प्रदेश वा स्थानीय तहको सन्तुलित विकासको अवस्था,
(ग) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा रहेको आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारको विभेदको अवस्था,
(घ) प्रदेश तथा स्थानीय तहको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकता,
(ङ) प्रदेश तथा स्थानीय तहले जनतालाई पुऱ्याउनु पर्ने सेवा,
(च) प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्वको अवस्था र उठाउन सक्ने क्षमता,
(छ) प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता।

ग. अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ९ को उपदफा (१) मा नेपाल सरकारले प्रदेश वा स्थानीय तह वा नेपाल सरकारको कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) अनुसार आयोगले तोकेको आधार बमोजिम प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ। साथै, सोही दफाको उपदफा (२) मा उपदफा (१) बमोजिम सशर्त

अनुदान प्रदान गर्दा नेपाल सरकारले योजना कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक शर्त तोक्नेछ र सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहले त्यस्तो शर्तको पालना गर्नुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ।

घ. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६

आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा २२ बमोजिम सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई प्रदान गरिने राजस्व बाँडफाँट र अनुदान रकमको हस्तान्तरण प्रचलित कानुनबमोजिम अर्थ मन्त्रालयबाट हुनेछ।

ङ. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७

सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७ को दफा १३ मा प्रदेश भित्र पर्ने र प्रदेशबाट कार्यान्वयन हुने प्रदेशस्तरीय आयोजनाको तर्जुमा प्रदेश सरकारले गर्नेछ र स्थानीय तह भित्र पर्ने र स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने स्थानीयस्तरीय आयोजनाको तर्जुमा स्थानीय सरकारले गर्नेछ भन्ने प्रावधान रहेको छ ।

च. राष्ट्रिय सभा सङ्घीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समिति, २०७९

- नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तह र प्रदेशबाट स्थानीय तहको वित्तीय हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको अंश बजेटको अनुपातमा बढाउँदै लैजाने विधिको परिपालना गर्ने।
- सङ्घले प्रदेश र स्थानीय तह तथा प्रदेशले स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान पठाउँदा क्रियाकलापगत रुपमा नपठाई विषयगत रुपमा क्षेत्रगत शर्त, लक्ष्य र अपेक्षित उपलब्धी तोकेर एकमुष्ट पठाउने व्यवस्था गर्ने।

छ. नेपाल सरकारको सङ्घीयता कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्ययोजना, २०७९

सशर्त अनुदानका नाममा स-साना योजना तथा कार्यक्रम बाँडफाँट गर्ने प्रवृत्ति अन्त्य गराउने।

ज. समन्वय परिषदको निर्णय राष्ट्रिय, २०८० आषाढ

- कार्यविस्तृतीकरण परिमार्जन गरी तीनै तहको अधिकारमा स्पष्टता ल्याउने ।
- तीन तहका सरकारबीच विकास आयोजनामा दोहोरोपना हटाउने र तादात्म्यता कायम गर्ने ।
- तीनै तहबाट जाने अनुदानको शीर्षक, रकम र प्रकृति अध्ययन गरी दोहोरो अनुदान बन्द गर्ने ।

झ. सङ्घीय बजेट २०८०/८१ को बुँदा नं ४२३

नेपालको संविधानमा व्यवस्था भए बमोजिम राजस्व बाँडफाँट र वित्तीय हस्तान्तरणलाई प्रभावकारी बनाई सङ्घीयतालाई सवल बनाइनेछ ।

ञ. राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समिति (NDAC) को ५० औं र ५१ औं बैठकका निर्णयहरु

- मिति २०८० भाद्र ११ गतेको ५१ औं बैठकको निर्णय नम्बर ७: समानीकरण, सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदान हस्तान्तरणका सम्बन्धमा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको उपयुक्त माग सम्बोधन हुने गरी आगामी वर्षको बजेट तर्जुमा अगावै अर्थ मन्त्रालयले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग र राष्ट्रिय योजना आयोगसंग समन्वय गरी आवश्यक प्रकृया र विधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- मिति २०७९ चैत्र २३ गतेको ५० औं बैठकको निर्णय नम्बर २०: सङ्घीय सरकारले स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण गर्ने सशर्त अनुदानको लागि निश्चित आयोजना वा कार्यक्रम नतोकी हासिल गर्नुपर्ने नतिजा सूचक क्षेत्र तोकी विनियोजन गर्ने र आयोजना/कार्यक्रमको छनौट सम्बन्धित स्थानीय सरकारले नै गर्ने गरी अर्थ मन्त्रालय र सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।

३. सशर्त अनुदान सम्बन्धमा आयोगले गरेको अध्ययन, अनुसन्धान तथा विश्लेषण

सशर्त अनुदानको आधार तयार गर्ने क्रममा संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) ले मार्गदर्शन गरेबमोजिम आयोगले आवश्यक अध्ययन अनुसन्धानको कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ। यस क्रममा सशर्त अनुदानको सैद्धान्तिक आधार एवं नीतिगत व्यवस्थाको सूक्ष्म विश्लेषण गर्नुका साथै हालसम्मको कार्यान्वयनको अवस्था र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासलाई समेतसँगै राखेर विश्लेषण गर्ने गरिएको छ। सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने पक्ष अर्थात नेपाल सरकारका विभिन्न मन्त्रालयका उच्च पदस्थ कर्मचारीहरू तथा त्यस्तो अनुदान प्राप्त गरी कार्यान्वयन गर्ने पक्ष अर्थात प्रदेश र स्थानीय सरकारका पदाधिकारी तथा अधिकृत कर्मचारीहरूसँग छलफल अन्तर्क्रिया सम्पन्न गरी सशर्त अनुदान कार्यान्वयनको अवस्था सम्बन्धमा जानकारी लिने र सुधारका उपायहरूको खोजी गर्ने कार्य भएको छ।

सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा आयोगले गरेको सिफारिस कार्यान्वयनको अवस्था अध्ययन गर्न सशर्त अनुदानको कार्यक्रमको मन्त्रालयगत बजेट विनियोजन र आयोगको सिफारिस अनुसारका ५ वटा आधारमध्ये कुन आधारलाई लिइएको हो, सो व्यहोरा खुल्ने गरी कृयाकलापगत बजेट विनियोजनको विवरण माग गरिएकोमा नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयले सशर्त अनुदान अन्तरगतका कार्यक्रमहरुको एकमुष्ट विवरण उपलव्ध गराएको तर आयोगले सशर्त अनुदानका लागि सिफारिस गरेको कुन आधारलाई लिएर ती कार्यक्रमहरुमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण भएको हो भन्ने उक्त विवरणमा उल्लेख नभएको हुँदा आयोगको सिफारिस अनुसार सशर्त अनुदानमा बजेटको व्यवस्था गरे वा नगरेको विश्लेषण गर्न सकिएन।

साथै, अर्थ मन्त्रालयबाट उपलब्ध कार्यक्रमहरुको सरसर्ती विश्लेषण गर्दा आयोगले एकमुष्ट रुपमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरणका लागि दिएको सुझाव विपरित धेरै संख्यामा टुक्रे प्रकृतिका कार्यक्रमहरुमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण भएको, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारहरुमा हस्तान्तरित रकममा भौगोलिक र क्षेत्रगत असन्तुलन रहेको र उक्त अनुदानले वित्तीय अन्तरमा पार्ने प्रभाव विश्लेषण नगरेको देखिन्छ ।

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले वित्तीय सङ्घीयतासम्बन्धी विषय विज्ञहरूसँग अन्तरक्रियाको माध्यमबाट राय परामर्श, सशर्त अनुदान वितरण सम्बन्धमा आयोगले विगतमा सिफारिस गरेका आधारहरू र सोको कार्यान्वयन अवस्था अवलोकन तथा सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरक्रियाबाट सशर्त अनुदानको औचित्य र प्रभावकारिता परीक्षण गरिएको छ। साथै, यस सम्बन्धमा बजेटको उपलब्धता अनुरुप बाह्य विज्ञमार्फत स्वतन्त्र अध्ययन, अनुसन्धान गराएर समेत आयोगले पृष्ठपोषण प्राप्त गर्ने गरेको छ।

सशर्त अनुदान सम्बन्धमा आयोगबाट भएको अन्तरक्रियाका क्रममा प्राप्त हुन आएका सुझाव, आयोगले विगतमा गरेको अध्ययन, अनुसन्धान तथा सरोकारवाला निकायहरूसँग गरेको अन्तरक्रियाको क्रममा सहभागीहरूबाट औंल्याईएको विद्यमान अवस्था र सुधारका लागि प्राप्त सुझावको संक्षिप्त विवरण देहायबमोजिम रहेको छः

क. सशर्त अनुदानको तथ्याङ्कीय प्रवृत्ति विश्लेषणः सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारका लागि हस्तान्तरण गर्न विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण तथा सशर्त अनुदानको प्रवृत्तिको विश्लेषण देहायबमोजिम रहेको छः

अ. प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदानको विश्लेषण (रकम रु. करोडमा)

आर्थिक वर्ष	सङ्घीय सरकारको कुल बजेट रकम रू.	प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल अनुदान		प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदान		प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान	
		रकम रू.	कुल बजेटमा प्रतिशत	रकम रू.	कुल अनुदानमा प्रतिशत	रकम रू.	कुल अनुदानमा प्रतिशत
२०७५/७६	१३१५१६	११३४३	८.६२	६३१३	५५.६६	५०३०	४४.३४
२०७६/७७	१५३२९६	९९८४	६.५१	४४५४	४४.६१	५५३०	५५.३९
२०७७/७८	१४७४६४	९९८७	६.७७	३६३५	३६.४०	५५१९	५५.२६
२०७८/७९	१६३२८३	१०३७०	६.३५	३५८७	३४.५९	५७९५	५५.८८
२०७९/८०	१७९३८३	१२९४६	७.२१	५७१६	४४.१५	६१४३	४७.४५
२०८०/८१	१७५१३१	१०५०६	५.९९	३५७२	३३.९९	५८६७	५५.८४

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण पुस्तिका, अर्थ मन्त्रालय)

- सङ्घीय सरकारको कुल बजेटमा प्रदेश तहमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल अनुदानको परिमाण आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा रु.१ खरब २९ अरब ४६ करोड रहेकोमा चालु आ.व. २०८०/०८१ मा घटेर रु.१ खरब ५ अरब ६ करोड रहेको देखिन्छ । साथै कुल बजेटमा प्रदेशका लागि विनियोजित कुल अनुदानको हिस्सा आ.व. २०७५/०७६ मा ८.६२ प्रतिशत रहेकोमा चालु आ.व. २०८०/८१ मा घटेर ५.९९ प्रतिशतमात्र रहेको देखिन्छ ।
- सङ्घीय सरकारको कुल बजेटमा प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल सशर्त अनुदानको हिस्सा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि २०७८/७९ सम्म घट्दो क्रममा रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा अघिल्ला वर्षको तुलनामा सामान्य रुपमा वृद्धि भएको थियो। आ.व. २०८०/०८१ मा पुन: प्रतिशत घटेर हाल सम्मकै न्युन अर्थात ३३.९९ रहेको देखिन्छ ।
- साथै समानीकरण अनुदान आ.व. २०७५/०७६ मा कुल अनुदानको तुलनामा ४४.३४ प्रतिशत रहेकोमा आ.व. २०७८/०७९ मा बढेर ५५.८८ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। आ.व.२०७९/८० मा पुनः गिरावट भई ४७.४५ प्रतिशतमा झरेकोमा यस आ.व.मा पुन: बढेर ५५.८४ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ । प्रादेशिक रुपमा समानीकरण अनुदानको हिस्सा वा प्रतिशत केही बढेको भएपनि अंकमा तुलना गर्दा आ.व. २०७५/०७६ मा रु.५० खरब ३० अरब समानीकरण अनुदानतर्फ प्रदेशमा हस्तान्तरणका लागि विनियोजन भएकोमा आ.व. २०७९/८० मा रु.६१ अर्ब ४३ करोड पुगेको थियो तर चालु आ.व. २०८०/८१ मा उक्त रकम घटेर रु.५८ खरब ६६ अरब मात्र विनियोजन भएको देखिन्छ । यसबाट समानीकरण अनुदानको परिमाणमा वृद्धि गर्नुपर्ने सुझाव समेत कार्यान्वयन भएको देखिएन ।

आ. स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदानको विश्लेषण (रकम रु. करोडमा)

आर्थिक वर्ष	सङ्घीय सरकारको कुल बजेट रकम रू.	स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल अनुदान		स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको सशर्त अनुदान		स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान	
		रकम रू.	कुल बजेटमा प्रतिशत	रकम रू.	कुल अनुदानमा प्रतिशत	रकम रू.	कुल अनुदानमा प्रतिशत
२०७५/७६	१३१५१६	१९५०५	१४.८३	१०९८४	५६.३१	८५२०	४३.६८
२०७६/७७	१५३२९६	२१३८२	१३.९५	१२३८७	५७.९३	८९९४	४२.०६
२०७७/७८	१४७४६४	२६२७५	१७.८२	१६१०८	६१.३१	९००५	३४.२७
२०७८/७९	१६३२८३	२८३०१	१७.३३	१७३४९	६१.३०	९४५५	३३.४१
२०७९/८०	१७९३८३	३००३७	१६.७५	१८३७२	६१.१६	१००२३	३३.३६
२०८०/८१	१७५१३१	२९५०२	१६.८५	१९१८९	६५.०४	८७३५.२९	२९.६०

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर सरकारी वित हस्तान्तरण पुस्तिका, अर्थ मन्त्रालय)

- सङ्घीय सरकारको कुल बजेटमा स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल अनुदानको परिमाण आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा रु.३ खरब ३७ करोड रहेकोमा चालु आ.व. २०८०/०८१ मा घटेर रु.२ खरब ९५ अरब २ करोड रहेको देखिन्छ । साथै कुल बजेटमा स्थानीय सरकारका लागि विनियोजित कुल अनुदानको हिस्सा आ.व. २०७५/०७६ मा १४.८३ प्रतिशत रहेकोमा चालु आ.व. २०८०/०८१ मा केही बढेर १६.८५ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ ।
- स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल वित्तीय हस्तान्तरणमा सशर्त अनुदानको हिस्सा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा ५६.३१ प्रतिशत रहेकोमा बढदै गएर आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा ६५.०४ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। यसरी सशर्त अनुदानको हिस्सा बढाउदै लैजानुबाट आयोगको सशर्त अनुदान घटाउने र समानीकरण अनुदान बढाउदै लैजाने सुझावको मर्म तथा स्थानीय सरकारहरुको वित्तीय स्वायत्ततामाथि अंकुश लगाउने दिशातर्फ त वढीरहेको छैन भन्ने विषयमा सोच्नु पर्ने अवस्था देखिन्छ ।
- यसै गरी स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको कुल वित्तीय हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको हिस्सा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा ४३.६८ प्रतिशत रहेकोमा निरन्तर घटेर चालु आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा हालसम्मकै न्युन अर्थात २९.६० प्रतिशतमा सीमित हुन पुगेको देखिन्छ। उक्त न्युन रकम विनियोजनमा पनि गत आ.व.मा अन्तिम किस्ता निकासामा कटैती गरिएको र चालु आ.व. २०८०/८१ को मद्यावधिक बजेट समीक्षा प्रतिवेदनमा सुरु अनुदान रकममा थप कटौती हुने संशोधित आंकडाबाट देखिन्छ ।
- यसबाट स्थानीय सरकारले प्रदान गर्नुपर्ने सेवा प्रवाह र विकास निर्माणका लागि स्रोत अभाव हुन सक्ने समेत देखिएकोले आगामी दिनमा आर्थिक वर्षको बिचमा बजेट कटैती गर्ने परिपाटीमा सुधार

आउन पर्ने देखिन्छ । आयोगले विगत देखि दिदैं आएको सुझाव अनुसार समानीकरण अनुदान बढाउनु पर्ने, सिफारिस भएको सशर्त अनुदानका आधार भित्र रही एक अर्को तह र निकायका आयोजनाहरुमा दोहोरो नपर्ने गरी तथा एक अर्को तहको कार्यक्षेत्र अतिक्रमण नहुने गरी सशर्त अनुदान प्रदान गरिनुपर्ने देखिन्छ ।

- महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा सशर्त अनुदान अन्तरगत हस्तान्तरण भएका तर समयभित्र कार्यान्वयन हुन नसकेका कार्यक्रमहरुको बजेट नियमानुसार समयमै सङ्घीय संचित कोषमा फिर्ता हुन नसकेको भन्ने भनाइ र अर्को तर्फ समयमै बजेट निकासा एंव कार्यविधी प्राप्त हुन नसक्नु आदी विभिन्न कारणले उक्त आ.व भित्र सम्पन्न हुन नसकेका अधुरा कार्यक्रममा पुन: बजेट व्यवस्था हुन नसकेको भन्ने स्थानीय सरकारहरुको गुनासा सम्वोधन गर्न सम्बन्धित सबै पक्षहरु जिम्मेवार एंव जवाफदेही हुनुपर्ने देखिन्छ । आयोगबाट सिफारिस गरिएको आधार बाहिर गई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण भए नभएको सम्बन्धमा अन्य नियमनकारी निकायबाट समेत अनुगमन र प्रतिवेदन हुन जरुरी देखिन्छ ।

(इ) प्रदेशमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको अनुपात (रकम रु. करोडमा)

प्रदेशको नाम	आर्थिक वर्ष २०७९/८०				आर्थिक वर्ष २०८०/८१			
	वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान		वित्तीय समानीकरण अनुदान		सशर्त अनुदान	
	रकम रू.	प्रतिशत	रकम रू.	प्रतिशत	रकम रू.	प्रतिशत	रकम रू.	प्रतिशत
कोशी	९००	१४.६६	८६९	१५.२१	८७८	१४.९६	५८४	१६.३४
मधेश	७८१	१२.७२	१००६	१७.६१	७४१	१२.६३	४५६	१२.७६
बागमती	८४०	१३.६८	१००९	१७.६६	८०१	१३.६५	५७६	१६.१२
गण्डकी	७९२	१२.९०	६९१	१२.१०	७६२	१२.९८	४४४	१२.४३
लुम्बिनी	८५४	१३.९१	८७१	१५.२५	८१४	१३.८७	५८३	१६.३२
कर्णाली	१०७२	१७.४६	५६९	९.९६	१०१६	१७.३१	४७५	१३.३०
सुदुरपश्चिम	९००	१४.६६	६९८	१२.२२	८५२	१४.५२	४५१	१२.६३
कुल	६१४३	१००	५७१६	१००	५८६७	१००	३५७२	१००

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर सरकारी वित हस्तान्तरण पुस्तिका, अर्थ मन्त्रालय)

- प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई यस आयोगले संविधान तथा कानुनबमोजिम उनीहरूको खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमता समेतको विश्लेषणका आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान रकम उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्दै आएको छ। त्यस्तो अनुदान रकमलाई प्रदेश — प्रदेश बीच तथा स्थानीय सरकारहरू बीचको क्षितिजीय वित्तीय अन्तर (Horizontal Fiscal Gap) सम्बोधनका लागि आदर्श अनुपातमा अनुदान वितरणको रूपमा लिँदा ती प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले प्राप्त गर्ने सशर्त अनुदानको असमान विनियोजनबाट उक्त अनुपातमा ठूलो उतार — चढाव आउने देखिन्छ।
- माथिको तालिकामा उल्लेख भए अनुसार नेपाल सरकारले सातवटै प्रदेश सरकारहरुलाई आ.व. २०७९/८० को तुलनामा २०८०/८१ मा विनियोजन गरेको सशर्त अनुदान र समानीकरण अनुदानको रकम दुबै घटेको देखिन्छ ।
- गत आ.व.मा मधेश प्रदेश, बागमती प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेशमा हस्तान्तरण गरिएको समानीकरण अनुदान भन्दा सशर्त अनुदान बढी रहेकोमा चालु आ.व. २०८०/८१ मा सबै प्रदेश सरकारलाई हस्तान्तरणका लागि विनियोजन गरिएको समानीकरण अनुदान रकमको तुलनामा सशर्त अनुदानको रकम कम देखिन्छ । आ.व. २०७९/८० को सशर्त अनुदान रकमको तुलनामा आ.व.

२०८०/८१ को सशर्त अनुदान रकम जुन अनुपातमा घटेको छ, सो अनुपातमा आ.व. २०८०/८१ को समानिकरण अनुदान वढ्नसकेको देखिदैन् ।यसरी हेर्दा कुल वित्तिय अनुदान कुल बजेटको तुलनामा घट्न गएको छ (आ.व. २०७९/८० मा ६.६१ प्रतिशत रहेकोमा आ.व. २०८०/८१ मा घटेर ५.३८ प्रतिशत मात्र देखिन्छ)।

(ई) स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरणको लागि विनियोजन गरिएको वित्तीय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदानको रकम र अनुपात (रकम रू. करोडमा)

आर्थिक वर्ष	वित्तीय समानीकरण अनुदान रकम	सशर्त अनुदान रकम	वित्तीय समानीकरण र सशर्त अनुदानको अनुपात
२०७७/७८	९००५	१६१०८	१:१.७९
२०७८/७९	९४५५	१७३४९	१:१.८३
२०७९/८०	१००२३	१८३७२	१:१.८३
२०८०/८१	८७३५.२९	१९१८९.४७	१:२.२

(स्रोतः बजेट वक्तव्य/अन्तर-सरकारी वित्त हस्तान्तरण पुस्तिका, अर्थ मन्त्रालय)

- स्थानीय सरकारहरूलाई प्रदान गरिएको कुल वित्तीय समानीकरण अनुदान र कुल सशर्त अनुदानको अनुपात आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा १:१.७९ रहेकोमा त्यस्तो अनुपात वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा १:१.८३ पुगेकोमा चालु आ.व. २०८०/८१ मा त्यस्तो अनुपात थप वृद्धि भइ १:२.२ पुगेको देखिन्छ ।
- आयोगले गरेको सिफारिसमा समानीकरण अनुदान बढाउदै लैजाने र सशर्त अनुदान घटाउँदै लैजाने सुझाव दिइएकोमा सोको विपरित चालु आ.व.२०८०/८१मा समानीकरण अनुदान भन्दा दुई गुणा भन्दा पनि बढी सशर्त अनुदान स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण गर्नेगरी बजेट विनियोजन भएबाट नेपाल सरकार आयोगको सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने तर्फ गम्भीर भएको देखिएन । अतः आयोगको विगत देखि कै सुझावलाई प्राथमिकतामा राखि कार्यान्वयनमा लैजान सम्बन्धित पक्ष जिम्मेवार हुनैपर्ने देखिन्छ ।
- स्थानीय सरकारहरू बीचमा रहेको क्षितीजीय वित्तीय अन्तर (Horizontal Fiscal Gap) लाई वित्तीय समानीकरण अनुदानमार्फत समानुपातिक र समन्यायिक रूपमा सम्बोधन गर्न गरिएको प्रयासलाई सशर्त अनुदानको बढ्दो प्रवृत्तिका कारण असर पर्न गएको छ। अतः आगामी दिनमा सशर्त अनुदान वितरण गर्दा यसलाई वित्तीय समानीकरण अनुदानसँग प्रतिस्पर्धी (Competitive) नभई परिपूरक (Complementary) को रूपमा आयोगले निर्धारण गरेको निश्चित आधारहरुमा आधारित रहेर वितरण गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

ख. चालु आर्थिक वर्ष तथा विगत वर्षहरुमा भएका अध्ययन एवं अभ्यासहरूको विश्लेषण

- संघ र प्रदेश सरकारबाट यस आयोगले सिफारिस गरेको आधार बमोजिम सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्ने संवैधानिक र कानूनी जिम्मेवारीको सम्बन्धमा विश्लेषण गर्ने प्रयोजनार्थ आयोगबाट सङ्घीय सरकारका सबै मन्त्रालय तथा प्रदेश सरकारहरुका अर्थ/आर्थिक मामिला मन्त्रालयहरुबाट आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को सशर्त अनुदानको विनियोजित विवरण र गत आर्थिक वर्षको हस्तान्तरणको

विवरण माग गरिएकोमा सिफारिस गर्ने समय सम्ममा देहायका निकायहरुबाट मात्र विवरण पेश हुन आयो । ती विवरणमा देखिएको मूल कैफियतहरु समेत तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

विवरण पेश गर्ने निकाय	**मुख्य व्यहोरा/कैफियत**
रक्षा मन्त्रालय	सशर्त अनुदान अन्तरगत कुनै कार्यक्रम नरहेको जानकारी प्राप्त हुन आएको ।
अर्थ मन्त्रालय	सशर्त अनुदान अन्तरगतका कार्यक्रमहरुको एकमुष्ट विद्युतीय विवरण प्राप्त भएको तर क्षेत्रगत रुपमा खण्डीकृत विवरण प्राप्त नभएको र आयोगबाट सिफारिस गरिएको आधार विवरणमा नखुलाइएको कारण थप विश्लेषण गर्न नसकिएको । एकमुष्ट हस्तान्तरण नगरी धैरै संख्यामा कार्यक्रमहरुमा सशर्त अनुदानतर्फ विनियोजन भएको देखिएको।
सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय	सशर्त अनुदान अन्तरगत कुनै कार्यक्रम नरहेको जानकारी प्राप्त हुन आएको ।
वन तथा वातावरण मन्त्रालय	आयोगले सिफारिस गरेको आधार भनी ४(छ) ४(ज) मात्र उल्लेख भई आएकोले के आधार लिइएको भन्ने विश्लेषण गर्न नसकिएको ।
उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	आयोगले सिफारिस गरेको आधार नखुलाई सबै स्थानीय सरकारमा एकमुष्ट रकम उल्लेख भएकोले स्थानीयतहको सभावाट पारित बजेट तथा कार्यक्रम वाहिरबाट यस्ता कार्यक्रममा खर्च हुने अवस्था देखिएको ।
भूमि व्यवस्था सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	आयोगले सिफारिस गरेको आधार नखुलाई सबै स्थानीय सरकारमा एकमुष्ट रकम उल्लेख भएकोले स्थानीयतहको सभाबाट स्वीकृत बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश नगरी खर्च हुने अवस्था देखिएको ।
शहरी विकास मन्त्रालय	आयोगले सिफारिस गरेको आधार र क्षेत्रगत विवरण नखुलाई सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरुको सूचीमात्र प्राप्त भएको।
खानेपानी मन्त्रालय	प्रदेशगत सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरुको विवरण पेश हुन आएकोमा नेपाल सरकारको अधिकारको सूची भित्रका कुनै विषय वा कार्यक्रम र आयोजना प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थालाई प्रदेश तर्फ र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता परिचालन भएका कार्यक्रम वा आयोजना प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थालाई स्थानीय सरकारतर्फ सशर्त अनुदान हस्तान्तरणको आधार लिइएको ।

महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय	लुम्बिनी प्रदेश सरकार तथा विभिन्न स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गरिएको भनी विवरण प्राप्त भएको तर स्थानीय सरकारको नाम र आयोगले तोकेको आधार एवं हस्तान्तरणको क्षेत्रगत विवरण उल्लेख नभएको । साथै डिपिआर बनाउने काममा अनुदान दिएकोमा पचास प्रतिशत खर्च भएको तर डिपिआर तयार नभएको ।
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	सशर्त अनुदान हस्तान्तरणको कार्यक्रमगत र तहगत विवरण प्राप्त भएको तर सबै कार्यक्रमका लागि आयोगले तोकेका पाँच वटा आधारहरु एकमुष्ट उल्लेख भएको ।
श्रम रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय	क्षेत्रगत विवरण प्राप्त भएको तर सशर्त अनुदान हस्तान्तरणको आधारमा संविधान, रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐन तथा नियमावली तथा अन्य विषयगत कानूनहरु लगायत एकमुष्ट उल्लेख भएको ।

- माथि उल्लेख गरिएका मन्त्रालयहरुबाट प्राप्त विवरण अनुसार अधिकांशले कार्यक्रमगत रुपमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरणगर्दा आयोगले तोकेको आधार खुलाएको पाइएन । कतिपय मन्त्रालयले आयोगले तोकेको भन्दा फरक आधार खुलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गरेको देखियो । केही मन्त्रालयले सम्बन्धित आर्थिक वर्षभन्दा अघिल्ला आर्थिक वर्षमा सिफारिस गरिएको आधारलाई पछिल्लो वर्षमा समेत आधारका रुपमा निरन्तर उल्लेख गरेको पाइयो । माथि तालिकामा उल्लेख भएका बाहेकका अन्य सङ्घीय मन्त्रालयबाट माग भएको विवरण हालसम्म पेश हुन नआएको कारण सशर्त अनुदानसम्बन्धी आधार कार्यान्वयनको अवस्था विश्लेषण गर्न सकिएन । आगामी दिनमा सबै मन्त्रालयहरुले अनिवार्य रुपमा आयोगले सम्बन्धित वर्षका लागि तोकेको आधार, शर्त र सुझाव समेतका आधारमा अध्ययन विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान पठाउने र सोको विवरण समयमै यस आयोगमा पठाउने कार्यमा थप ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।
- सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारमा आर्थिक वर्षको बीचमा पनि सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरू जाने गरेको देखिन्छ। कतिपय अवस्थामा विनियोजन ऐनमा समावेश नगरी अख्तियारी मोडलबाट समेत सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गरेको पाइएकोले त्यस्तो अभ्यास नेपालको संविधान र वित्तीय सङ्घीयताको मर्म विपरित हुनेहुँदा वैधानिक तरीकाबाटमात्र अनुदान हस्तान्तरण हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ । साथै, आर्थिक वर्षका बीचमा सशर्त अनुदान पठाउने प्रवृत्तिले प्रदेश र स्थानीय सरकारको बजेटमा समावेश नगरी खर्च हुने अवस्था सृजना भएको देखिन्छ। संविधान र प्रचलित कानूनको पालना नगरेको कारणले वित्तीय सङ्घीयताको कार्यान्वयन र प्रभावकारिता असर पर्ने देखिन्छ।

ग. प्राप्त सुझावहरु

चालु आ.व. तथा विगत आ.व.मा गरिएका छलफल, अन्तरक्रिया तथा अन्य माध्यमबाट आयोगमा प्राप्त हुन आएका सुझावहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् :

अ. नेपाल सरकारका मन्त्रालयहरूसँगको छलफल एवं अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझावः

(१) सशर्त अनुदानको रकम क्षेत्रगत उपलब्धिहरू तोकी एकमुष्ट उपलव्ध गराउने,

(२) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट एउटै वा उस्तै प्रकृतिका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू सँगसँगै सञ्चालन गर्ने अवस्थाको अन्त्य गर्नुपर्ने,

(३) मन्त्रालगत बजेट सूचना प्रणाली (LMBIS) मा बजेट प्रविष्टि गर्दा आयोगले सिफारिस गरेका सशर्त अनुदानका आधारहरू खुलाउनुपर्ने,

(४) प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा समायोजन भई गएका कर्मचारीहरूको तलब भत्ता लगायतका सुविधाहरू वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट पठाउने,

(५) सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा आयोजना नतोकी नतिजासँग आबद्ध गर्ने।

आ. प्रदेश सरकारका मन्त्रालयसँगको छलफल एवं अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझावः

(१) सशर्त अनुदानमा सञ्चालन हुने आयोजना प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको प्राथमिकतामा आधारित हुनुपर्ने,

(२) सबै किसिमका अनुदानहरूको बजेट सीमा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले निर्धारित समयभित्र पाउनुपर्ने,

(३) आयोजना बैंकमा समावेश भएका आयोजनाहरूबाट संभाव्य आयोजना छनौट गरी सशर्त अनुदान परिचालन गर्नुपर्ने,

(४) सरकारका तहहरू बीचको अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरणलाई पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउनुपर्ने,

(५) टुक्रे कार्यक्रम र आयोजना नियन्त्रण गरी आयोजना कार्यान्वयनलाई नतिजामुखी बनाउने,

(६) सशर्त अनुदानको न्यूनतम र अधिकतम सीमा तोकिनुपर्ने । साथै, निश्चित सूचकको प्रगतिको आधारमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्ने,

(७) प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको खर्चको आवश्यकता, पूर्वाधारको अवस्था, आन्तरिक स्रोतको उपलब्धता तथा कार्यान्वयन क्षमताको आधारमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्ने,

(८) नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरी सिफारिस गरेका सशर्त अनुदानका आधार र सुझावहरू पूर्ण रूपमा पालना गर्नुपर्ने,

(९) नेपाल सरकारले सङ्घीय बजेटको अर्धवार्षिक समीक्षा मार्फत प्रदेशसभाबाट पारित बजेटमा समावेश भएका सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरू फिर्ता लिएको कारणले प्रदेश सरकारको स्वयात्तताको प्रतिकूल असर पर्ने हुँदा आगामी दिनमा त्यस्तो अवस्था आउन नदिने ।

इ. स्थानीय सरकारसँगको छलफल एवं अन्तरक्रियाबाट प्राप्त राय/सुझावः

(१) संघ तथा प्रदेश सरकारबाट आयोजना तथा कार्यक्रम पहिचान, विकास र छनौट गर्दा स्थानीय सरकारसंग परामर्श र समन्वय नगरिएको तथा अति नै न्युन रकमका कार्यक्रमहरु समेत सशर्त अनुदानको रुपमा हस्तान्तरण हुने गरेको कारणबाट एकातर्फ स्थानीय सरकारहरुको वित्तीय स्वायत्ततामा असर परेको तथा अर्को तर्फ ती कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन प्रभावकारी हुन नसकेकोले सोमा सुधार गर्नुपर्ने,

(२) नेपाल सरकारबाट स्वीकृति लिइ अध्ययन विदा, सुत्केरी विदामा बसेका स्थायी कर्मचारीको स्थानमा राखिएका अस्थायी कर्मचारीको तलब भत्ता सशर्त अनुदानबाट उपलब्ध गराइदिनु पर्ने,

(३) आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर सशर्त अनुदानको कार्यक्रममा बजेट विनियोजन हुँदा सोको कार्यान्वयन गर्न तथा गुणस्तर कायम गर्न कठिनाई परेकोले सुरु विनियोजनमा नै सबै रकम समावेश गर्ने,

(४) कार्यक्षेत्र, लक्ष्य र उद्देश्यमात्र तोकी एकमुष्ट सशर्त अनुदान हस्तान्तरण हुने र स्थानीय सरकारले योजना तथा बजेट निर्माणको अधिकारको उपभोग गर्ने व्यवस्था मिलाइनुपर्ने,

(५) कतिपय स्थानीय सरकारमा दरबन्दीको २० प्रतिशत पनि कर्मचारी पदपूर्ति नहुँदा सशर्त अनुदान कार्यान्वयन लगायत समग्र कार्यसम्पादनमा बाधा परेकोले सोको सम्बोधन हुनुपर्ने,

(६) नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानका आयोजना तथा कार्यक्रमहरु स्थानीय सरकारको आवश्यकता र प्राथमिकता अनुकूलको हुनुपर्ने,

(७) विनियोजन भएका सशर्त अनुदान अन्तरगतका कार्यक्रमहरु आर्थिक वर्षको बीचमा खोसिने वा कटौतीमा पर्ने गरेको कारणले भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा अनुदानको कमजोर अनुमानयोग्यता हुनुका साथै राहत तथा पुनःनिर्माणको काममा बाधा परेको तर्फ नेपाल सरकार गम्भीर हुनुपर्ने,

(८) संविधानतः स्थानीय सरकारको एकल अधिकार भित्रको विषय र आन्तरिक स्रोत विनियोजन मार्फत् आयोजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिरहेको क्षेत्रमा पनि सशर्त अनुदान प्राप्त हुँदा आयोजना वा कार्यक्रममा दोहोरोपना/तेहोरोपना हुन गई उपलब्ध स्रोतसाधनको सन्तुलित वितरण र मितव्ययीपूर्ण उपयोगमा चुनौती सिर्जना भएको हुँदा सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने क्षेत्र, आधार र मानदण्ड स्पष्ट हुनुपर्ने र सोका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले क्षेत्रगत र रकमगत रुपमा गर्न पाउने आयोजना तथा कार्यक्रमको स्पष्ट सीमा तोक्ने गरी सङ्घीय कानूनमा व्यवस्था हुनुपर्ने,

(९) सशर्त अनुदान अन्तर्गत सुरु भएका तर सम्बन्धित आर्थिक वर्ष भित्र कार्यसम्पन्न हुन नसकेका कार्यक्रमहरुमा अर्को वर्ष बजेट विनियोजन नहुँदा कार्यक्रम नै अलपत्र हुने गरेको कारणले कार्यान्वयनयोग्यताका आधारमा मात्र सशर्त अनुदान हस्तान्तरण हुनुपर्ने,

(१०) सशर्त अनुदानको तुलनामा समानीकरण अनुदान कम हुँदै गएको, पालिकाले माग गरेको कार्यक्रममा अनुदान प्राप्त नभएको र माग नै नगरेको कार्यक्रममा अनुदान आउने गरेको लगायतका कारणले कार्यान्वयनमा कठिनाई भएकोले समग्र अनुदानमा वित्तीय समानीकरणको हिस्सा बढी र सशर्तको हिस्सा कमगर्दै आवश्यक विषयमा मात्र अनुदान हस्तान्तरण हुनुपर्ने,

(११) स्थानीय सरकारमा उपलब्ध जनशक्ति तथा प्राविधिक क्षमताभन्दा बाहिरका कार्यक्रममा समेत सशर्त अनुदान प्राप्त हुने गरेबाट त्यस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन नसकी स्थानीय सरकारको कार्य प्रगतिको अवस्था कमजोर देखिन गएको हुँदा क्षमता विकासमा जोड दिनुपर्ने,

(१२) स्थानीय सरकारहरुमा शिक्षा र स्वास्थ्य तर्फ कर्मचारी न्युनता अधिक रहेकोले सङ्घीय सरकारले अनुदानको रकम बढाउनुपर्ने,

(१३) केही गाउँपालिकामा सशर्त अनुदानका कार्यक्रमहरुमा दोहोरोपना रहेको र समुदाय केन्द्रित भन्दापनि व्यक्ति तोकेर अनुदान हस्तान्तरण गरिदा कार्यान्वयनमा समस्या भएकोले उक्त प्रवृत्ति हटाउनुपर्ने।

४. आर्थिक वर्ष २०८१/८२ का लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको लागि आयोगबाट सिफारिस गरिएका आधारहरूः

नेपालको संविधानको व्यवस्था, प्रचलित कानुनमा तोकिएका आधारहरू र नेपाल सरकारको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरूसमेतलाई दृष्टिगत गर्दै मुख्यतयाः देशव्यापी रूपमा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने, राष्ट्रिय मानक स्थापित गर्ने वा सोको सुनिश्चितता गर्ने र प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा रहेको पूर्वाधारको न्यूनतालाई पूर्ति गर्ने विषयहरूलाई मार्गदर्शनका रूपमा लिई आयोगद्वारा गरिएका अध्ययन अनुसन्धान समेतका आधारमा नेपालको संविधानको धारा २५१ को उपधारा (१) देहाय (ग) बमोजिम सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानका सम्बन्धमा देहायका आधारहरू तयार गरी नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गरिएको छः

क. **नेपाल सरकारको अधिकारको सूची भित्रका कुनै विषय वा कार्यक्रम र आयोजना प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः** नेपालको संविधानको अनुसूची-५ बमोजिम नेपाल सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका कुनै विषय सम्बन्धी आयोजना वा कार्यक्रम कुनै प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गराउँदा लागतका दृष्टिले मितव्ययी, सेवा प्रवाहका दृष्टिले प्रभावकारी एवं व्यवस्थापनका हिसाबले सान्दर्भिक र दीगो हुने देखिएमा त्यस्तो आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि आवश्यक सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।

ख. **राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमलाई प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमार्फत् कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः** नेपाल सरकारले जारी गरेको सङ्घीय सरकारको कार्यक्षेत्र भित्रको राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने क्रममा मूलतः नेपाल सरकारको कार्य जिम्मेवारीमा रहेको कुनै आयोजना वा कार्यक्रमलाई प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्था भएमा नेपाल सरकारले सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।

ग. **प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा राष्ट्रिय मानक स्थापना वा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः** नागरिकका मौलिक हकको कार्यान्वयन तथा राज्यको तर्फबाट आम नागरिकलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने आधारभूत सेवा सुविधाको सम्बन्धमा नेपाल सरकारबाट तय भएका न्यूनतम राष्ट्रिय मानकलाई प्रदेश वा स्थानीय सरकारमा उपलब्ध अन्य वित्तीय स्रोतबाट कार्यान्वयन वा स्थापित गराउन नसकिने अवस्था विश्लेषणबाट देखिन आएमा त्यस्ता राष्ट्रिय मानकको सम्बन्धित तहमा कार्यान्वयन गराउन आवश्यक रकम सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदानको रूपमा उपलब्ध गराउन सक्ने।

घ. **अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता परिचालन भएका कार्यक्रम वा आयोजना प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः** नेपालको राष्ट्रिय हित प्रवर्द्धन हुने गरी राष्ट्रिय आवश्यकता र प्राथमिकताका क्षेत्रमा लगानी वा खर्च गर्न सरकार र अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदार/दातृ निकाय वा मुलुकसँग भएको सम्झौताबमोजिम प्राप्त हुने वैदेशिक सहायताबाट सञ्चालन हुने कुनै आयोजना वा कार्यक्रम प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्दा बढी प्रभावकारी, मितव्ययी र दिगो हुने अध्ययनबाट देखिएको कारणले प्रदेश वा स्थानीय सरकारसमेतबाट कार्यान्वयन गर्ने गरी सम्झैता भएको अवस्थामा त्यस्तो

आयोजना वा कार्यक्रमका लागि उपलब्ध वित्तीय स्रोत सशर्त अनुदानको रूपमा प्रदेश वा स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउन सक्ने।

ङ. **सन्तुलित विकासका निमित्त आवश्यक रणनीतिक महत्वका परियोजनाहरूः** अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषणबाट कुनै प्रदेश वा स्थानीय सरकार आर्थिक, सामाजिक तथा पूर्वाधार विकासको राष्ट्रिय औषत स्तरभन्दा सारभूत रूपमा पछाडि रहेको पाइएमा त्यस्तो निश्चित विषय क्षेत्रलाई सम्बोधन गरी तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्ने खालका रणनीतिक महत्वका आयोजना वा कार्यक्रम त्यस्तो तहबाट सञ्चालन गर्न उपयुक्त देखिएमा लक्ष्य र नतिजा सूचक समेत किटान गरी सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने।

च. **एकमुष्ट अनुदान हस्तान्तरण गर्ने:** सङ्घीय सरकारले स्थानीय सरकारमा हस्तान्तरण गर्ने सशर्त अनुदानको लागि निश्चित आयोजना वा कार्यक्रम नतोकी हासिल गर्नुपर्ने नतिजा सूचक क्षेत्र तोकी एकमुष्ट विनियोजन गर्ने र आयोजना/कार्यक्रमको छनौट सम्बन्धित स्थानीय सरकारले नै गर्ने गरी नेपाल सरकारले आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।

छ. **वित्तीय समानीकरण अनुदानका आधारहरु:** राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा १६ को उपदफा (२) बमोजिम दफा १६ को उपदफा (१) मा उल्लेखित देहायका आधारहरुको विश्लेषण गरी समन्यायिकता कायम हुने सुनिश्चितता गरेर मात्र सशर्त अनुदान उपलव्ध गराउनु पर्ने कानूनी व्यवस्था बमोजिम सशर्त अनुदानको परिमाण निर्धारण गरी हस्तान्तरण गर्नुपर्ने ।

अ. मानव विकास सूचकाङ्कको अवस्था

मानव विकास सूचकाङ्कले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुमा बसोबास गर्ने मानिसको शिक्षा, स्वास्थ्य र आयको मापन गर्दछ। जुन प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको मानव विकास सूचकाङ्क कम छ, त्यस प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुले आफ्नो क्षेत्रका जनताको जीवनस्तर उकास्नका लागि अतिरिक्त प्रयास गर्नुपर्ने हुन्छ, सोका लागि स्वभाविक रूपमा अतिरिक्त खर्चको आवश्यकता हुन्छ। सशर्त अनुदान हस्तान्तरणको आवश्यकता पहिचान गर्दा सम्बन्धित तहको मानव विकासको अवस्था विश्लेषण गर्नुपर्दछ ।

आ. आर्थिक सामाजिक असमानताको अवस्था

आर्थिक सामाजिक असमानता सूचकाङ्क को अध्ययन र विश्लेषण गरी असमानता बढी रहेको तहमा उक्त असमानता न्यूनीकरण गरी कम्तिमा राष्ट्रिय औषत स्तरमा पुर्याउनका लागि सशर्त अनुदान प्रदान गर्न सकिन्छ । आर्थिक सामाजिक असमानताको अवस्था उच्च रहेका प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुले विकास निर्माण तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्ने कार्यमा प्रभावकारिता ल्याउन थप खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ। प्रदेश र स्थानीय सरकारहरुमा रहेको आर्थिक, सामाजिक असमानता मापन गर्नका लागि आर्थिक, सामाजिक असमानता सूचकाङ्क जस्तै लैंगिक असमानता, बहुआयामिक गरिबी लगायतको अध्ययन र विश्लेषण गर्नुपर्दछ।

इ. पूर्वाधार विकासको अवस्था

नेपाल सरकारले पूर्वाधार विकासका कार्यक्रममा सशर्त अनुदान सिफारिस गर्दा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको पूर्वाधार विकासको अवस्था र आवश्यकतालाई आधार लिनुपर्ने छ। प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको पूर्वाधार विकासको अवस्थाले सो प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको विकासको अवस्था निर्धारण गर्ने आधार दिन्छ। पूर्वाधार विकासको अवस्था कमजोर भएका प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुले जनतालाई संविधानले मार्गदर्शन गरे अनुसारका सेवा सुविधा प्रदान गर्न अतिरिक्त खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ, जसले गर्दा सेवाको लागत वृद्धि गराउँदछ। साथै भौगोलिक अवस्थिति

र विकासको अवस्था समेतका आधारमा पूर्वाधार विकासको लागतमा समेत विविधता रहन्छ । नेपाल सरकारले देहायका पूर्वाधार विकासका सूचकहरुका साथै अन्य उपयुक्त सूचकहरुको अध्ययन विश्लेषण गरेर अत्यावश्यक र प्राथमिकताप्राप्त कार्यका लागि मात्र सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ ।

सडकको घनत्व (सडकमा पहुँच)ः सडक सञ्जालको पहुँचले प्रदेश वा स्थानीय सरकारहरुको विकासलाई प्रभावित गर्नुका साथै उनीहरूले प्रवाह गर्नुपर्ने सेवा प्रवाहको लागतमा असर पार्दछ। सार्वजनिक सेवा वितरणलाई प्रभावकारी बनाउन र आम सर्वसाधारण जनतालाई सुगम तथा सहज ढङ्गले सेवा प्रवाह गर्नका लागि पनि सडकको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ। न्यूनतम सडकको पहुँच, सडकको गुणस्तर र घनत्व समेतका आधारमा विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्दछ ।

विद्युतको सुविधा (विद्युतमा पहुँच)ः विकासको एक महत्वपूर्ण पूर्वधारको रुपमा रहेको उर्जा वा विद्युतको सुविधाले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको आर्थिक विकासमा बहु-आयामिक भूमिका खेल्दछ। जुन प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुमा विद्युत सुविधाको पहुँच कमजोर रहेको छ, त्यसका लागि थप आर्थिक व्ययभार आवश्यक पर्दछ। विद्युतमा पहुँच, प्रतिव्यक्ति विद्युत खपत, स्वच्छ र नवीकरणीय उर्जा खपतमा गरेको प्रयास समेतका आधारमा विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ ।

सूचना प्रविधिको सुविधा (सूचना प्रविधिमा पहुँच)ः जुन प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको सूचना प्रविधिको पहुँचको अवस्था कमजोर छ, त्यस्ता प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुले सूचना प्रविधिको पहुँच स्तर माथि उकास्न यथोचित लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ। यसले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको आर्थिक व्ययभार बढाउने गर्दछ। प्रदेश र स्थानीय सरकारमा उपलब्ध आमसंचार, डिजिटल संचार, इन्टरनेट सुविधा लगायतका सूचकहरुको अध्ययन विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान प्रदान गर्नुपर्दछ ।

खानेपानीको सुविधा (खानेपानीमा पहुँच)ः नागरिकको जीवनको संरक्षण र स्वस्थता प्रवर्द्धनका लागि प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी सुविधा उपलब्ध गराउनुपर्ने हुन्छ। प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुमा खानेपानी सुविधाको पहुँच बढाउन थप आर्थिक स्रोतको आवश्यकता पर्दछ। सम्बन्धित तहमा न्यूनतम तथा सुरक्षित खानेपानी उपलब्धताको अवस्था, विगतमा गरिएको लगानी र उपलब्धि, खानेपानी पूर्वाधार लागतमा रहेको फरकपना र सोको दिगो व्यवस्थापन एवं संरक्षणमा सम्बन्धित तहको सरकार तथा नागरिकको जिम्मेवारी समेतलाई विश्लेषण गरी सुरक्षित रुपमा खानेपानीको पूर्वाधार विकास र सेवाप्रवाह सुनिश्चित हुनेगरी सर्शत अनुदान प्रदान गर्नुपर्दछ ।

सरसफाइको अवस्थाः नेपालको संविधानले नै प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ। सरसफाइको अवस्था कमजोर रहेको प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुले सो सुविधा वृद्धि गर्नका लागि थप लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ। प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुमा हाल रहेका शौचालयहरूको उपलब्धता, ढल निकासा, फोहोरमैला संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र, धुँवा धुलो निवारणमा गरेको प्रयास र प्रदुषणको अवस्था समेतको अध्ययन विश्लेषण गरी सरसफाइ प्रवर्द्धनमा सकारात्मक भूमिका खेलेका तर स्रोत अभाव रहेका प्रदेश र स्थानीय सरकारहरुलाई सर्शत अनुदान प्रदान गर्न सकिन्छ ।

ई. राजस्वको अवस्था

नेपाल सरकारले सशर्त अनुदान सिफारिस गर्दा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको राजस्वको अवस्था, विगतमा राजस्व संकलनमा गरेको प्रयास र उठाउन सक्ने क्षमतालाई आधार लिनुपर्ने हुन्छ। राजस्व क्षमता कम भएको तर राजस्व संकलनमा उल्लेख्य प्रयास गरेको प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई तोकिएको क्षेत्र र कार्यमा खर्च गरी निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्ने शर्तमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्न सकिन्छ ।

उ. खर्चको आवश्यकता र राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता

नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्दा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता र खर्चको आवश्यकतालाई समेत आधार लिनुपर्ने हुन्छ। सोका लागि प्रत्येक प्रदेश तथा प्रत्येक स्थानीय सरकारहरुको खर्चको आवश्यकताका अतिरिक्त राजस्वको क्षमता समेत निर्धारण गरी वित्तीय अन्तर (Fiscal Gap) यकीन गर्नुपर्दछ। वित्तीय अन्तर बढी रहेको प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई उक्त वित्तीय अन्तर कम हुने गरी सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ । साथै सशर्त, समपूरक र विशेष अनुदानले वित्तीय अन्तरमा नकारात्मक प्रभाव नपर्नेगरी समन्यायिक हिसाबले हस्तान्तरणको व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । यसका लागि नेपाल सरकारले तीनवटै तहका सरकारको संलग्नता/सहमतिमा नेपालको संविधान अनुसारको कार्यजिम्मेवारी थप स्पष्ट पार्ने र तीन वटै तहका सरकारबाट नागरिकलाई प्रदान गरिने सेवा, उपलब्ध गराउने सुविधा र पूर्वाधारको न्यूनतम मापदण्ड अनिवार्य रुपमा निर्धारण गर्नुपर्दछ ।

ज. **कार्यसम्पादन मूल्यांकनको अवस्था विश्लेषण गरी सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्ने:** राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (२) को व्यवस्था बमोजिम नेपाल सरकारले सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपूर्व प्रदेश र स्थानीय सरकारहरुको कार्यसम्पादनको अवस्था यकीन गर्नुपर्दछ । यसका लागि नेपालको संविधानमा उल्लिखित मौलिक हक र राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वको कार्यान्वयनमा सम्बन्धित तहले गरेको लगानी र उपलब्धिको अवस्था, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताहरुको नेपाल सरकार पक्ष राष्ट्र भई सिर्जित दायित्व पालनामा प्राप्त उपलब्धिको अवस्था, नेपालको राष्ट्रिय नीति र कानूनले निर्दिष्ट गरेको उद्धेश्य र गन्तव्य प्राप्तिमा सम्बन्धित सरकारहरुले खेलेको भूमिका र प्रगति, गत आर्थिक वर्ष सम्मका लागि तोकिएको दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिमा गरिएको लगानी र प्राप्त उपलब्धिको अवस्था, आगामी आर्थिक वर्षहरुमा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरु र सोका लागि आवश्यक पर्ने स्रोतको विश्लेषण, सम्बन्धित तहको आवधिक योजना तथा नीति कार्यान्वयनमा भएको प्रगति, आ.व. २०८१/०८२ को लागि नेपाल सरकारबाट प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारहरुलाई वित्तीय समानीकरण अनुदानको परिमाण सिफारिस गर्दा आयोगले उपयोग गरेको कार्यसम्पादन मूल्यांकनका सूचकहरु लगायतका कार्यसम्पादन सम्बन्धी आगत र निर्गत (Input and Output based indicators) तहका सूचकहरुको विकास र विश्लेषण गरी सोही आधारमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्नेछ ।

झ. **विशेष अवस्था** : प्रदेश र स्थानीय सरकारहरुको क्षेत्रभित्र गम्भीर किसिमका प्राकृतिक विपदमा परेको, सुख्खा क्षेत्र अधिक भएको, अन्तर्राष्ट्रिय सीमानाले छोएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र भित्र परेको, लामो समयदेखि फोहोरमैला वा प्रदुषण वा उच्च जोखिमबाट गुज्रिरहेको तथा दुर्गम एवं पिछडिएको क्षेत्रको अवस्था विश्लेषण गरी जोखिम न्यूनीकरण, जीवनयापन सहजीकरण तथा पूर्वाधारको पून: निर्माण

वा विकासका कार्यमा खर्च गर्ने गरी नेपाल सरकारले माग र आवश्यकताका आधारमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ ।

५. सशर्त अनुदान हस्तान्तरण र व्यवस्थापनमा पालना गर्नुपर्ने सुझावहरू

नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदान सम्बन्धमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ को उपदफा (१) देहाय (घ) ले गरेको व्यवस्था बमोजिम आयोगको तर्फबाट नेपाल सरकारलाई निम्न बमोजिमका सुझावहरू दिइएको छः

१) नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (३) मा "प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुनेछ" भन्ने उल्लेख भए अनुसार राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको भूमिका सुनिश्चित हुने गरी नेपाल सरकारले विद्यमान ऐन, कानुन र कार्यप्रणालीमा यथाशीघ्र आवश्यक संशोधन र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने।

२) नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको सम्बन्धमा यस आयोगले तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सिफारिस गरिएका आधारहरूको अनिवार्य रुपमा पालना गर्नुपर्ने। यसका निमित्त सिफारिस भएका आधारहरू नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत गरी अनिवार्य कार्यान्वयनका लागि सबै मन्त्रालयहरु एंव सरोकारवाला निकायहरूलाई सञ्चार गर्नुपर्ने ।

३) नेपाल सरकारले बजेट तथा कार्यक्रम तयारीको चरणदेखि नै सशर्त अनुदान अन्तर्गत प्रस्तावित कुनै पनि आयोजना वा कार्यक्रम आयोगले सिफारिस गरेको कुन आधार अनुरूपको हो भनी अध्ययन विश्लेषण गरेको विवरण सहित खातामा प्रविष्टि, अभिलेख र प्रतिवेदनको प्रणाली सुनिश्चित गर्नुपर्ने । आयोगले सिफारिस गरेका आधारहरु लिंदा एकभन्दा बढी आधारहरु आकर्षित हुने देखिएमा कुनै एकमात्र आधार लिएर सशर्त अनुदान हस्तान्तरण नगर्ने ।

४) नेपाल सरकारले सशर्त अनुदानबाट कार्यान्वयन गरिने आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको लागि शर्त तथा निर्देशनहरू तोक्दा आयोगले तोकेका आधार, शर्त र सुझावहरुलाई परिपूरण गर्नेगरी समयमै सोको विवरण पठाउने । साथै तोकिएका शर्तहरू स्पष्ट, मापनयोग्य र कार्यान्वयनयोग्य हुनुपर्ने।

५) सशर्त अनुदानलाई मुलुकको सन्तुलित विकासको लक्ष्यसँग आवद्ध गरी निश्चित नीति, सूचक र मानदण्डका आधारमा अध्ययन विश्लेषण गरी तथ्यपरक, पारदर्शी, सन्तुलित र समन्यायिक रूपमा प्रदान गर्नुपर्ने । अर्थ मन्त्रालय र सशर्त अनुदान हस्तान्तरण गर्ने मन्त्रालयहरुले आयोगले सिफारिस गरेको आधार समेत खुल्ने गरी सशर्त अनुदान हस्तान्तरणको क्षेत्रगत र स्रोतगत विवरण भौतिक तथा विद्युतीय स्वरुपमा आयोगमा उपलब्ध गराउनुपर्ने ।

६) नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा राष्ट्रिय नीति, मानक वा मापदण्ड अनुसारका उच्च प्राथमिकतामा परेका र दीर्घकालीन लाभ सहितको फराकिलो तथा समतामूलक आर्थिक वृद्धिलाई प्रत्यक्ष टेवा दिने प्रकृतिका ठूला तथा मझौला र रणनीतिक महत्वका आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा जोड दिनुपर्ने तर प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको एकल अधिकार र जिम्मेवारी भित्रका विषयमा वा स-साना टुक्रे आयोजना र कार्यक्रममा यस्तो अनुदान उपलब्ध नगराउने।

७) प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको वित्तीय स्वायत्तता र व्यवस्थापकीय क्षमतालाई बलियो बनाउँदै लैजाने उद्देश्यसहित कुल अनुदानमा सशर्त अनुदानको हिस्सा क्रमशः कम गर्दै लैजाने र त्यसको परिपूर्ति

वित्तीय समानीकरण अनुदानमार्फत गरी कुल वित्तीय हस्तान्तरणमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको हिस्सा बढाउने ।

८) सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन हुने आयोजनाप्रति सम्बन्धित तहको अधिकतम स्वामित्व कायम गर्न र कार्यान्वयन प्रक्रियामा व्यवस्थापकीय कुशलता र खर्च दक्षता समेत सुनिश्चित गर्नका लागि नेपाल सरकारले सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउँदा आयोजना भित्रका खर्च शीर्षक वा उपशीर्षक नै नतोकी त्यस किसिमको स्वायत्तता सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय सरकारलाई नै हुने गरी क्षेत्रगत आयोजना वा कार्यक्रम र लक्ष्य तथा अपेक्षित उपलब्धि जस्ता विषयहरू मात्र तोकेर एकमुष्ट अनुदान हस्तान्तरण गर्नुपर्ने।

९) नेपालको संविधानको अनुसूची-६ (प्रदेशको अधिकारको सूची) र अनुसूची - ८ (स्थानीय सरकारको अधिकारको सूची) का विषयहरू राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रम र मानदण्डभित्र रही कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्था रहेको कुनै अध्ययन विश्लेषणबाट देखिएको खण्डमा अन्तरिम वा अल्पकालीन रुपमा निश्चित अवधि वा सीमा तोकेर निश्चित पटकका लागि मात्र त्यस्ता कार्यजिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने, सो बाहेकका प्रदेश र स्थानीय सरकारका अधिकारसूचीमा रहेका निरन्तर रुपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यक्रम वा आयोजनाहरुमा सशर्त अनुदान हस्तान्तरण नगरी ती कामका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत वित्तीय समानीकरण अनुदानबाट हस्तान्तरण गर्ने।

१०) शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता सामाजिक पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा राष्ट्रिय औषत भन्दा तल रहेका प्रदेश र स्थानीय सरकारहरुलाई लक्ष्य तोकी थप सशर्त अनुदान दिने व्यवस्था नेपाल सरकारले मिलाउने ।

११) साविकमा नेपाल सरकारबाट बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा गएको तर प्रदेश वा स्थानीय सरकारको एकल अधिकारसूचीमा पर्ने विषयसंग सम्बन्धित क्रमागत अधुरा कार्यक्रम वा आयोजनालाई सशर्त अनुदान दिन बन्द गर्ने । पूर्णता दिन बाँकी रहेका आयोजनाहरुको हकमा प्रदेश र स्थानीय सरकारको सिफारिसमा आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को लागि एकमुष्ट रुपमा अनुदान हस्तान्तरण गर्ने।

१२) प्रदेश वा स्थानीय सरकारले सालबसाली रूपमा खर्च गर्नुपर्ने, चालु प्रकृतिका वा विद्यमान पूर्वाधारको मर्मत सम्भार र सञ्चालनसँग सम्बन्धित तथा उपभोक्ता समितिको सहभागिता वा लागत साझेदारीमा निरन्तर रूपमा सञ्चालन हुने परियोजना वा कार्यक्रमको हकमा सशर्त अनुदान विनियोजन नगरी सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय सरकारको आन्तरिक स्रोत परिचालनलाई प्रश्रय दिने।

१३) समान प्रकृतिका उद्देश्य प्राप्तिका लागि विभिन्न विषयगत मन्त्रालयहरूबाट तर्जुमा/छनौट गरिएका कार्यक्रम वा आयोजना कार्यान्वयनका लागि सशर्त अनुदान प्रदान गर्दा त्यस्ता कार्यक्रम वा आयोजनामा दोहोरोपना नपर्ने गरी एकीकृत रुपमा सशर्त अनुदान प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

१४) सशर्त अनुदानबाट सञ्चालन भएका योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्रगति विवरण नेपाल सरकारका सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालयमा नियमित रूपमा प्रतिवेदन हुने सुनिश्चितता गराई नेपाल सरकारले त्यस्ता आयोजना तथा कार्यक्रमहरुको नतिजामूलक अनुगमन र निरन्तर सुधारको व्यवस्था मिलाउने।

१५) नेपाल सरकारले बजेट तर्जुमा गर्दा मन्त्रालयगत रुपमा अबण्डा राखी आर्थिक वर्षको बीचमा रकम बाँड्ने प्रवृत्तिले प्रदेश र स्थानीय सरकारको बजेटमा समावेश नगरी खर्च हुने अवस्था सृजना भएको हुँदा नेपालको संविधान र प्रचलित कानूनले तोकेको कानून बमोजिम मात्र खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्थाको

प्रतिकुल हुन गएकोले आर्थिक वर्षको बीचमा रकम बाँड्ने प्रवृत्तिको अन्त्य गरी सशर्त अनुदानको सबै रकम बजेट तर्जुमाकै बखत विनियोजन गर्नुपर्ने।

१६) साविकमा नेपाल सरकारबाट नियुक्ति पाई हाल प्रदेश वा स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्र भित्रको सेवामा संलग्न रहेका शिक्षक, स्वास्थ्यकर्मी तथा अन्य राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक र सेवा सुविधाबापतको रकम सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय सरकारलाई वित्तीय समानीकरण अनुदानमार्फत उपलब्ध गराउने सम्बन्धी आयोगको निर्णय कार्यान्वयन हुनुपर्ने।

१७) वैदेशिक सहयोगबाट सञ्चालित आयोजना तथा कार्यक्रमहरू वैदेशिक सहायता सझौता एंव आयोजना तर्जुमा (Project Design) गर्दा कै अवस्थामा सङ्घीयताको अवधारणा र तहगत सरकारको कार्य जिम्मेवारी अनुसार परिचालन हुने परिपाटी अबलम्वन गर्ने।

१८) नियमनकारी निकायहरुले नेपालको संविधान र प्रचलित कानून बमोजिम यस आयोगले गरेको सिफारिस, तोकेको आधार, शर्त र सुझावहरु कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन मूल्यांकन गरी सोको व्यहोरालाई आफ्नो वार्षिक प्रतिवेदनको महत्वपूर्ण अंगको रुपमा समावेश गर्ने ।

१९) सशर्त, समपूरक र विशेष अनुदानको फरक वा पृथकता कानूनमा स्पष्ट किटान गरी क्षेत्रगत र तहगत दोहोरोपना नहुने गरी ती अनुदान प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउने र सोबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान हस्तान्तरणमा पर्नसक्ने प्रभावको विश्लेषण गरी आयोगले समानीकरण अनुदानको परिमाण सिफारिस गर्नु अगाडि नै आयोगमा विवरण पठाउने।